

Verkenningen met betrekking tot de leringen van J. Krishnamurti

De kunst van het leren (deel I)

– P. Krishna

In onze eerste lezing (gepubliceerd in *Theosofia* 4, augustus 2008) zeiden we dat de wanorde die we om ons heen zien in de maatschappij een projectie is van de wanorde die aanwezig is in het menselijk bewustzijn.

Dit artikel is (het eerste gedeelte van) de tweede lezing door professor P. Krishna op het ITC in Naarden, maart 2005. De lezingenserie heeft als thema 'Verkenningen met betrekking tot de leringen van J. Krishnamurti'.

Dat je ten diepste geen niet-geweldadige vreedzame samenleving kunt hebben, tenzij de individuen waaruit zij bestaat zelf niet-gewelddadig en vreedzaam zijn. Met andere woorden, dat de wereld is zoals hij is, omdat wij zijn zoals we zijn. Dat het een illusie is te verwachten dat je de wereld kunt veranderen alleen maar door regelgevingen of door een bepaald soort regering of door politieke en economische veranderingen, omdat dat alleen oppervlakkige veranderingen zou brengen. Daar verdiepten we ons in en we zagen dat, hoewel we uiterlijk een heleboel oppervlakkige veranderingen gehad hebben in de maatschappij, er geen eind is gekomen aan geweld, aan oorlog, aan conflicten tussen mensen, aan discriminatie en overheersing. Ze hebben alleen maar andere vormen aangenomen. Het probleem van de wereld

kan dus niet los gezien worden van het probleem van het individu en zolang het individu niet verandert, kunnen we niet verwachten dat er enige grote of fundamentele verandering zal komen in de wijze waarop de samenleving functioneert. We zijn er ook op ingegaan wat verandering voor een individu betekent. We stelden dat er geen sprake is van een fundamentele verandering in het individu als hij alleen maar zijn inzichten, zijn overtuigingen, zijn religieuze lidmaatschap, enzovoort, wijzigt. Ook verandert hij niet wezenlijk door het verwerven van kennis; ontwikkelde mensen hebben niet een bewustzijn dat anders functioneert dan dat van iemand die geen ontwikkeling gehad heeft. Dus vroegen we ons af, hoe groeit een mens in wijsheid? We weten allemaal hoe wij groeien in kennis, omdat we allemaal naar de basisschool, naar het voortgezet onderwijs of naar de universiteit zijn geweest. We hebben uit boeken geleerd. We hebben expertise opgebouwd, vaardigheden en een heleboel kennis over allerlei onderwerpen, dus daarmee zijn we vertrouwd. Maar we hebben geen wijsheid ontdekt. We zijn psychologisch niet geëvolueerd, zoals we tijdens onze vorige lezing bespraken.

In deze lezing wil ik dieper ingaan op de zogenaamde kunst van het leren, wat dat inhoudt en of we in wijsheid kunnen groeien en daarmee ook veranderen op bewustzijnsniveau. Daar hield Krishnamurti zich mee bezig, met de transformatie van het menselijk bewustzijn. We zeggen dat er twee soorten van leren zijn. De ene is cumulatief van aard, zoals kennis en vaardigheden: je oefent ze, je spant je ervoor in, je werkt eraan en je krijgt meer kennis en verwerft meer vaardigheden,

zodat je langs die weg kunt groeien door inspanning. Maar dat brengt nog geen zelfkennis of wijsheid met zich mee. Wat is dat dan, zelfkennis, en hoe kun je daarin groeien? Socrates sprak er lang geleden al over. Hij zei dat er zonder zelfkennis geen deugd bestaat. En hij zei ook dat er slechts één deugd is en dat is een geordend bewustzijn. De Boeddha zei ook iets dergelijks. Maar hoewel we deze mensen beschouwen als groten en ze ook vereren, hebben we niet diepgaand onderzocht wat ze ons duidelijk willen maken: en het blijkt dat we die noodzaak om zelfkennis te verwerven niet serieus genomen hebben in ons eigen leven. Het is ook niet iets wat je uit een boekje kunt leren. Het is niet het soort kennis met betrekking tot het zelf, zoals je die kunt putten uit boeken over psychologie en biologie. Wat valt er dan nog meer te weten over onszelf, behalve de evolutie, de oorsprong van ons lichaam, de samenstelling van ons lichaam en het leren over de wijze waarop ons denken werkt? Als dat het bewustzijn niet transformeert, wat dan wel? En waarom zijn we zoals we zijn? Als we moeten transformeren, moeten we eerst begrijpen wat we zijn voordat we kunnen proberen dat te veranderen. Als ik daarnaar kijk, dan realiseer ik me dat ik het product ben van miljoenen jaren evolutie. Dat alles heeft niet alleen mijn lichaam opgebouwd maar ook mijn hersenen. Al bij iemands geboorte zijn de hersenen geprogrammeerd, bezitten ze al de instincten die we ons eigen gemaakt hebben door onze biologische evolutie. Wanneer het kind verder groeit, maakt het zich de taal eigen, leert het diverse vaardigheden en groeit op terwijl het zijn/haar leefomgeving imiteert. Dus de herinnering in de hersenen groeit.

Zij beschikken al over het biologisch geheugen, maar daarbovenop komt nu de cultuur in het geheugen: alle overtuigingen, de levenswijze, het soort voedsel, het soort kleding, het soort gedrag in dat bepaalde gezin, enzovoort. Het kind leert dat alles. De natuur heeft gezorgd voor dit soort groei van de hersenen en voor deze ontwikkeling van de hersenen, op basis van alles waarmee zij in aanraking komen. De groei van de Chinezen verschilt dus ietwat van die van de Indiërs, de Indiërs groeien anders dan de mensen in het Westen, enzovoort. Dus ook dat alles is opgeslagen in mijn hersenen, in het geheugen. Dan zijn er de psychologische herinneringen van mijn ervaringen tijdens dit leven, vanaf de geboorte tot nu toe. Ik ben gekwetst, ik ben in verrukking geweest, ik ben beledigd, ik ben gevleid en al die herinneringen zijn ook opgeslagen. Het is de taak van de hersenen om te registreren en in het geheugen op te slaan. Dan ga je naar de basisschool en naar het voortgezet onderwijs en daar ontwikkel je het geheugen en de vaardigheden nog verder. Zo heb ik bijvoorbeeld natuurkunde gestudeerd en daarom heb ik een heleboel kennis van de natuurkunde in mijn hersenen opgeslagen. Misschien hebt u kunst gestudeerd of iets anders en is dat in uw hersenen opgeslagen. Dus dat hele verleden, het biologische verleden, het psychologische verleden, alle kennis vergaard uit boeken door school, dat alles zit hier nu voor u: dat ben ik! Dat is de programmering van deze computer, die ik de hersenen zal noemen, die in mijn schedel zitten. En ik vraag mezelf af, wat kunnen we daaruit leren?

Ik heb de biologieboeken gelezen, ik weet hoe instincten ontstaan, ik heb geschiedenis geleerd en godsdienst, ik

ken de culturele achtergrond, maar al die kennis transformeert het bewustzijn niet. Dat is wat we stellen. Dus wat kunnen we nog meer leren? En juist omdat dat leren niet uit een boek gedaan kan worden of door middel van iemand anders, wordt het *zelfkennis* genoemd. Het is die kennis die voortkomt uit iemands eigen waarnemingen, uit wat iemand zelf leert in het leven. Dit leren is niet cumulatief, het is het leren dat voortkomt uit het onderscheiden van wat waar en wat niet waar is.

Er zijn dus twee soorten van leren: er is het cumulatieve leren, dat al plaats heeft gevonden en nog steeds plaatsvindt. Dat gaat dóór, of ik dat nu wil of niet, omdat ik geen controle heb over mijn geheugen. Maar er is ook dit andere leren, dat bestaat uit het leren onderscheiden tussen wat waar is en wat niet waar is. Dat is wat we het zoeken naar waarheid noemen, wat de zoektocht is naar het beëindigen van illusies in het denken. Het is zelf-leren, omdat je dat niet uit een boek kunt halen. We zeiden in de vorige lezing dat kennis van de waarheid niet de waarheid zelf is. Een professor in de filosofie heeft kennis van alles wat de Boeddha en Jezus en andere grote wijzen naar voren hebben gebracht. Maar zijn bewustzijn is net als dat van elke andere gewone mens; het is niet vrij van zijn ego dat geweld, hebzucht, egoïsme en conflict creëert. Het is niet de kennis van de waarheid die waardevol is, maar het leren zien van wat waar is en wat niet waar. Aangezien zo'n waarneming niet uit een boek gehaald kan worden of van een goeroe verkregen kan worden, kan waarheid niet op die wijze verworven worden. Je moet haar zelf verwerven. Dat klinkt wat geheimzinnig, maar waarheid ligt niet

binnenin het geheugen, binnenin de hersenen. Toch kan zij waargenomen worden. Je kunt haar niet verwerven door een proces van denken, aangezien het denkproces zelf ontstaat vanuit het geheugen en daarom onderhevig is aan de kleuring van iemands eigen conditionering – iemands meningen en opvattingen, de illusies die iemand eigen zijn en die aanwezig zijn in de hersenen. Het denkproces is noodzakelijkerwijs verbonden met het verleden. Dus steeds wanneer er een waarneming is van iets buiten het geheugen om, buiten het gewone om, dan moet dat komen als een flits van inzicht: dat is NIET een denkproces. Wanneer je een diep inzicht hebt ten aanzien van wat waar is, dan valt het onware weg, er komt een einde aan de illusie en je hebt waargenomen wat waar is. Die waarneming brengt wijsheid, die waarneming transformeert het bewustzijn, hoe weinig dat ook mag zijn. Ik heb het niet over totale transformatie of volledige vrijheid, maar over het een einde maken aan een illusie.

In de vorige lezing vroegen we ons af of er, naast het denken, nog een ander vermogen in ons bewustzijn werkzaam is, en we zeiden ja, we hebben het vermogen gewaar te zijn, te observeren, aandacht te geven. Er zijn andere dingen zoals meditatie, die geen denkprocessen zijn, en als die vermogens actief zijn, kan door middel daarvan een diep inzicht verkregen worden over wat waar en wat niet waar is. Zo'n inzicht verandert het bewustzijn, verandert de structuur zelf waarmee men in zijn dagelijkse leven werkzaam is. Ik kan de herinneringen in mijn hersenen niet selectief uitwissen en ik wil ze zeker niet volledig uitwissen, zelfs als ik dat zou kunnen, omdat ik dan verstande-

lijk beperkt zou zijn, niet in staat tot denken, en denken is een heel nuttig vermogen in het dagelijks leven. Kunnen we dan leren hoe je het denken en de verbeelding op de juiste manier gebruikt en hoe je ze verkeerd gebruikt?

Wanneer je een diep inzicht hebt ten aanzien van wat waar is, dan valt het onware weg, er komt een einde aan de illusie.

Er is een andere manier om naar deze vraag te kijken. Er is nergens wanorde in het universum. Er is geen ego in de natuur. Als er een aardbeving komt, of cyclonen, dan kan dit onze stad verwoesten, maar zij hebben niet de bedoeling om te verwoesten. De verwoesting vindt wel plaats, maar zij volgen de ordeningen van de natuur, zij gebeuren volgens de wetten van de natuur, er zit geen bedoeling achter. Het is niet alsof de natuur kwaad op ons is en probeert wraak op ons te nemen en het daarom laat gebeuren. Er zit dus geen ego achter. Er is geen ego aanwezig in een boom. Er is nauwelijks sprake van een ego in dieren, dat kun je merken als je ze observeert. Waarom is er dan ego en wanorde in het menselijk bewustzijn wanneer deze ook het resultaat is van biologische evolutie die deel uitmaakt van de ordening van de natuur? Dat is de vraag die je moet stellen. Met andere woorden: heeft de natuur wanorde gecreëerd in ons bewustzijn? Heeft de natuur het ego daar in ons bewustzijn gelegd? Zo ja, dan kun je het niet veranderen. Je kunt het niet veranderen door erover te denken en te leren. As het ego dus zoiets is dat zijn bestaan heeft in de natuur, dan moet ik het er maar mee doen, dan moet ik

ermee leren omgaan, me eraan aanpassen. Ik kan het namelijk niet laten verdwijnen omdat ik het niet zelf schep. Anderzijds, als het ego iets is wat ik creëer door mijn eigen denkprocessen, dan kan ik leren het niet langer te scheppen. Met andere woorden, als ik wanorde creëer in mijn bewustzijn, dan kan ik leren die niet langer te scheppen.

Als we spreken over een innerlijke transformatie van het bewustzijn, dan hebben we het over het veranderen van de innerlijke toestand doordat we begrijpen, doordat we waarnemen wat waar is en wat niet waar.

We moeten dus zien te ontdekken of de wanorde in ons bewustzijn een schepping is van onze eigen benadering van het leven, van ons eigen denken. Wat de evolutie ons aanreikte, met het evolueren van mensen uit de apen, was een versterkt geheugen, het vermogen om te denken en het beeldend vermogen. Nu zijn deze allemaal een deel van de ordening van de natuur, omdat de evolutie deel uitmaakt van de ordening van de natuur. Maar wat ik me voorstel, wat ik denk, wat ik doe met dat denken en dat vermogen is niet noodzakelijk een deel van de ordening van de natuur. Ik kan me een geest of een spook voorstellen en daarom angst voelen dat er een geest in die boom zit. Dat is slechts een denkbeeldige angst. Die geest heeft geen bestaan in de natuur, de boom wel. Het vermogen om je iets voor te stellen is natuurlijk, maakt deel uit van het mens zijn. De religieuze zoektocht, die de zoektocht naar zelf-kennis is, die de

zoektocht naar waarheid is, kan dus ook beschouwd worden als het voor jezelf leren wat het juiste gebruik is van deze vermogens die de natuur ons geschonken heeft in de loop van de evolutie. We hebben daar geen vraag bij gesteld. We hebben er niet op gelet hoe we dat moeten leren. We gebruiken deze vermogens gewoon om onze doelstellingen te verwezenlijken en gaan onze gang in het leven en als ze verdriet en pijn met zich meebrengen, denken we dat we pech hebben gehad en dat we maar met de omstandigheden in het reïne moeten zien te komen. We hebben echter niet serieus tegen onszelf gezegd, noch in onze opvoeding noch in ons dagelijkse leven: wat is het juiste gebruik van deze vermogens; gebruik ik ze zelf om al deze wanorde in mijzelf te scheppen, en er dan de gevolgen van te ondergaan en te zeggen: het leven is slecht? Ben ik de oorzaak van mijn eigen ellende of komt de ellende ergens van buitenaf? Natuurlijk is er altijd ook een uiterlijke oorzaak voor ellende en men kan bezig blijven met zich druk te maken om die oorzaak van buitenaf. Dat is wat een politicus en een zakenman doet; maar een religieus mens is er meer in geïnteresseerd om de innerlijke oorzaak te vinden en als je vrij bent van de innerlijke oorzaak, dan scheidt de uiterlijke oorzaak geen ellende, conflict of geweld. Als we dus spreken over een innerlijke transformatie van het bewustzijn, dan hebben we het over het veranderen van de innerlijke toestand doordat we begrijpen, doordat we waarnemen wat waar is en wat niet waar.

Maar waarom zou dat het bewustzijn veranderen? Wat moet ik precies leren door te kijken? We praten over het kijken naar waarheid, het waarnemen

van waarheid, enzovoort. Wat moet ik dan leren? Tenslotte is het geheugen, zoals we zagen, al gedurende een miljoen jaar opgebouwd in het verleden, met daarbij inbegrepen de 50, 60 jaar van het huidige leven die we tot nu toe achter ons hebben. Als je dat onderzoekt, dan zul je ontdekken dat de wanorde in het bewustzijn (ik gebruik dit woord in de betekenis die Krishna-murti eraan gaf, namelijk als dat wat alle negatieve emoties zoals woede, geweld, haat, jaloezie, conflict en verdriet vertegenwoordigt) ontstaat vanuit illusies in het denken. Er is sprake van illusie, zo definieerden we in de vorige lezing, als het denken iets voor waar houdt wanneer het niet waar is of wanneer het een enorm belang hecht aan iets wat in feite helemaal niet zo belangrijk is. Beide zijn illusies en uit die illusies komt wanorde voort in het bewustzijn. Omdat die voortkomt uit illusie kan er een eind aan gemaakt worden.

Illusie bestaat niet in de natuur. Het is een schepping van mijn eigen denken, mijn eigen denkproces. Ik neem iets voor waar aan, omdat ik niet echt ontdekt heb dat het onwaar is. En op de dag dat ik ontdek dat het onwaar is, zal de illusie ophouden. Dus ook de gevolgen van die illusies kunnen verdwijnen. Maar dat wat geen illusie is, wat een feit is... de gevolgen daarvan zullen en kunnen niet verdwijnen, omdat het iets is wat een werkelijk bestaan heeft in de natuur.

Laten we daarom de aard van deze illusies en hoe zij in ons denken terecht komen, proberen te begrijpen. Zij zijn aanwezig op verscheidene niveaus van ons bestaan. Op het meest oppervlakkige niveau zijn het allerlei vormen van *bijgelovigheid*. Jullie hebben zo je eigen vormen van bijgelovigheid in het

westen en in India hebben ze weer heel andere vormen van bijgelovigheid. Als je opgroeit als christen, denk je dat het getal 13 iets slechts is. Als je kamer 13 toegewezen krijgt in een hotel, dan scheidt dat een hoop angst en spanning, omdat je het gevoel hebt dat het tot een of andere ramp zou kunnen leiden. Het is alleen maar een herinnering die daar opduikt; het is niet iets wat waar is. Maar omdat het tijdens je jeugd in je geheugen is ingeprent, komt daaruit die ongerustheid voort. Je zou jezelf kunnen bevrijden van vormen van bijgelovigheid, gewoon door met je verstand te onderzoeken, door wetenschappelijke kennis te verwerven. Maar als je er niet vrij van bent, dan heeft dat wel gevolgen. Als in India een kat de straat oversteekt, dan wordt dat als een slecht voorteken beschouwd. Als je 's morgens vroeg een kraai hoort, dan is dat een slecht voorteken, enzovoort. We kennen allemaal allerlei vormen van bijgelovigheid en zij speelden duizenden jaren lang een belangrijke rol in de samenleving. Mensen leefden in angst voor deze voortekenen. Als er een zonsverduistering was, dan waren ze bang voor wat er zou gaan gebeuren. Maar nu weten we waardoor een zonsverduistering veroorzaakt wordt en met die kennis kun je jezelf van zulke vormen van bijgelovigheid bevrijden. We moeten dus niet neerkijken op onderzoeken met het verstand en op wetenschap. Mensen dachten dat er ziekten waren omdat de goden boos waren. Door het werk van Louis Pasteur weten we dat ziekten het gevolg zijn van bacteriën of virussen in het lichaam.

Dan zijn er een heleboel *culturele illusies* die wij ons eigen maken. Ze kunnen verschillen in het westen en in India. Deze culturele illusies bestrijken

een heel wijd gebied. Laat ik er een paar toelichten die zomaar in me opkomen. Iemand kan opgroeien in een gezin waar iedereen gelooft dat je kinderen moet dreigen en straffen, omdat ze anders verwend en bedorven worden. Een kind wordt regelmatig gestraft, terechtgewezen en bedreigd met straffen. Dat maakt dat het voortdurend in angst leeft en vanuit die angst gedraagt het zich. Men is van mening dat dat goed voor zijn kind is omdat men bezig is hem discipline bij te brengen en zijn kind te helpen op de juiste wijze te leren leven. En dus ben je zo behandeld en je buurman ook en andere mensen doen het zo en de leraren op school, enzovoort. Je groeit er gewoon mee op, je neemt aan dat dit waar is en dat je zo moet handelen. Er zijn talloze ouders die op deze wijze handelen. Dit is een culturele illusie. Het is net zoiets als propaganda. Het is iets waarvan je gelooft dat het waar is, ook al is het niet waar. In feite berokkent die angst het kind veel meer schade dan dat wat hij aan het doen was. Nu weten psychologen dat en zij wijzen erop. Ik meen dat het in Europa mevrouw Montessori was die op dit gebied pionierswerk verrichtte doordat zij zei dat het de verkeerde manier was om kinderen op te voeden. Dat is dus een schadelijke culturele illusie. Je groeit ermee op, als je in zo'n familie leeft. Maar je hebt natuurlijk het vermogen om die illusie te doorzien, te ontdekken dat zij vals is en haar daarom te veranderen, er een einde aan te maken en je kind niet zo te behandelen.

De houding tegenover vrouwen is ook een kwaadaardige culturele mentale illusie geweest, in alle menselijke samenlevingen. Het denkbeeld dat een

man buitenshuis werkt en dat een vrouw thuis moet blijven om daar haar werk te doen, het accepteren dat de man de baas is over de vrouw, dat werd cultuur genoemd. En vrouwen werden gediscrimineerd, uitgebuit en dat werd allemaal geaccepteerd door de samenleving. Zij werd als een slavin behandeld en haar werd verteld dat dat terecht was. En wie zorgde ervoor dat dit zo was? Het was slechts ons eigen denken, het waren onze eigen veronderstellingen, cultureel geaccepteerd van vader op zoon, op kleinzoon en zo verder, zonder dat de onrechtvaardigheid ervan werd ingezien. Zolang je vasthoudt aan die illusie, denk je dat die waar is en dat vrouwen zo behandeld dienen te worden. Iets dergelijks gebeurt tot op de dag van vandaag zelfs nog met dieren. Wij denken dat zij voedsel zijn, dat zij geen gevoelens hebben en dat zij daarom gedood en afgeslacht kunnen worden. Het is een massaal voorkomende illusie, een culturele illusie, die niet waar is. Er komt een heleboel lijden uit voort. We reageren fel als een mens gediscrimineerd wordt. We protesteren tegen apartheid, maar we protesteren niet tegen apartheid bij dieren; we hebben er niet echt vraagtekens bij gezet, behalve misschien binnen de Theosophical Society en binnen een paar andere soortgelijke organisaties. We moeten de vraag stellen of deze discriminatie ten opzichte van dieren en het lijden van de dieren verschilt van ons eigen lijden. Lijden is lijden. Het is niet het lijden van een man of het lijden van een vrouw of het lijden van een dier. Elke vorm van moedwillig leed veroorzaken is slecht.

(wordt vervolgd)

Vertaling: Louis Geertman